

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.2/19>

Братасюк М.Г.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ІДЕЇ ІММАНУїЛА КАНТА ТА МАНУїЛА КОЗАЧИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОСТІ

У статті робиться порівняльний аналіз філософсько-правових поглядів німецького мислителя епохи Просвітництва Іммануїла Канта та українського мислителя цієї ж епохи Мануїла Козачинського. Аналіз їхніх поглядів засвідчив, що обидва мислителі належать до представників природно-правового підходу в праві. Погляди і німецького, і українського мислителів співпадають у розумінні правових смислів, суті права, трактуванні його позадержавного походження. Право для них є сукупністю принципів, які є «максимами Розуму» (І Кант), «скеровуючими принципами» (М. Козачинський), витоки яких знаходяться в Розумі, бутті загалом, людському зокрема. Ці загальні принципи мають бути визначальними стосовно людського законодавства і непорушними, оскільки втілюють фундаментальні засади буття. Будучи ґрунтованими на цих «максимах Розуму», закони будуть працювати на спільне благо, яке є метою і законів, і держави;

Німецький та український професори розвивають вчення про юридизовану мораль. Оскільки витоки природного права вони вбачають у людському бутті, у людській совісті, то це трактування зумовлює наповнення природного права моральним змістом. Спільність права і моралі полягає в тому, що вони – і право, і мораль, – є вимогами належного, які продиктовані ідеєю розуму, здоровим глуздом, природою і суттю буття загалом і людського зокрема. Загалом і для І. Канта, і М. Козачинського право постає мораллю, «одягненою» в юридичну форму, тобто, воно втілює моральний зміст, оформлений юридично.

Філософсько-правові ідеї І. Канта та М. Козачинського зберегли свою актуальність в контексті сьогодення. Нині дуже важливо ствердити в правовій сфері України природно-правову парадигму, яка наповнена гуманістичним виміром. Законотворча діяльність для того, щоб служити спільному благу, а не якомусь окремишньому інтересу, має спиратися на «спрямовуючі принципи» (М. Козачинський) чи «максими Розуму» (І. Кант). Обидва мислителі мають на увазі загальнолюдські принципи права, які закріплюють загальнолюдські цінності. Лише на такому підґрунті можуть творитися правові закони, що будуть увідповіднені правам людини, будуть сприяти їх реалізації та захисту. «Спрямовуючі принципи» складають зміст мегапринципу верховенства права, реалізація якого в нинішній Україні є особливо нагальною.

Ключові слова: юснатуралізм, природні права, правові смисли, правові цінності, право, мораль, юридизована мораль, категоричний імператив, максими розуму.

Постановка проблеми. Епоха європейського модерну зробила доволі відчутний внесок у становлення образу сучасної людини, її правової культури та ствердження сучасного правового мислення. Нині ми намагаємося розвивати правову культуру, що ґрунтована на загальнолюдських цінностях та принципах, творимо ліберальну правову державність, відроджуємо природно-правову парадигму в нашій національній традиції, і в цьому плані європейська філософ-

сько-правова спадщина може нам дуже посприяти. Зокрема, європейська правова думка цього періоду розвивалася такими мислителями як Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Т. Пейн, Ж.-Ж. Руссо, Т. Джефферсон та ін., які розробили антропологічну концепцію прав людини, яка стала базовою для сучасної концепції прав людини, вчення про невід'ємні природні права людини, теоретично посприявши тим самим появі французької Декларації прав і свобод людини та громадянина, аме-

риканської Конституції тощо. В тогочасній, ще середньовічній Німеччині І. Кант та Г.-Г.Й. Гегель також розробили свої філософські вчення про природне право. І в цей же час наш український мислитель, професор Києво-Могилянської Академії М. Козачинський розвиває ідеї, суголосі ідеям європейських мислителів, зокрема, ідеям І. Канта. На жаль, саме філософсько-правові ідеї цього німецького мислителя досліджені нашими істориками філософії, і філософами права дуже недостатньо. Те ж саме можна сказати і про творчість М. Козачинського. Тому нині є необхідність більш ретельно дослідити філософсько-правову спадщину І. Канта і М. Козачинського, що дасть можливість ще раз показати, що в епоху модерну наша національна філософія права розвивалася в європейському руслі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми розглядали і українські науковці, і зарубіжні автори. Зокрема, природно-правову парадигму досліджували такі автори як: Ю. Білас, В. Градова, В. Братасюк, Ю. Гуцуляк, Н. Бордун-Комар, Л. Макаренко, та ін.[1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 10]. Філософсько-правовий аналіз прав людини здійснили: М. Єльнікова, А. Романова, М. Попадинець, А. Шевцова та ін.[7; 8; 11; 12]. До філософсько-правових поглядів І. Канта проявили інтерес: Ю. Кушаков [14], М. Мірошніченко [13]. Природно-правові погляди М. Козачинського досліджували: М. Братасюк [16], М. Кашуба [17], Х. Хвойницька [15] та ін. Проте порівняльного аналізу філософсько-правових поглядів І. Канта та М. Козачинського загалом і в контексті сучасності ніким зроблено не було, тому дослідження цього аспекта нині на часі.

Постановка завдання. Мета статті – на підставі дослідження наукових джерел дослідити філософсько-правові ідеї І. Канта та М. Козачинського і показати розвиток української філософсько-правової парадигми епохи модерну в руслі європейського розвитку.

Виклад основного матеріалу. І. Кант розвивав дуже сучасні філософсько-правові погляди. Німецький дослідник його спадщини Х. Оберер зазначив, що найголовнішою проблемою для філософа була проблема свободи, і вона постала саме в процесі розроблення питань права. Проте І. Кантові довелося спочатку прояснити загальні принципи критики чистого розуму, відклавши написання розгорнутого дослідження з філософії права [1].

У І. Канта людина мислиться природною істотою, але, вважає він, вона не вичерпується лише

природними характеристиками. Для філософа вона є трансцендентальною сутністю, вона вільна, свободна і в цій площині її поведінка може зовсім не залежати від необхідного виміру, зовнішніх чинників. Зважаючи на таку що подвійну природу людини, один і той же її вчинок можна розглядати і як прояв зовнішньої необхідності, і як вияв свободної волі. На противагу своїм попередникам-раціоналістам, що мислили людину частиною природи, яка наділена функцією мислення, І Кант бачить її значно багатше: вона у нього моральна істота.

Вільна воля людини у І. Канта – це водночас і моральний законодавець, і виконавець моральних норм, які він мислить максимами розуму, тобто, його приписами, правилами, принципами, веліннями. У «Метафізиці звичаїв» філософ особливо наголошує, що у вільному моральному вчинку людина підкорена лише своєму власному і водночас всезагальному законодавству. В категоричному імперативі І. Канта ця ідея розкривається дуже промовисто: чини лише так, відповідно до такої максими розуму, керуючись якою, ти можеш бажати, щоб вона постала як всезагальний закон свободи, тобто, правило для всіх і кожного.

І. Кант розвиває вчення про юридизовану мораль. У нього нескладно побачити, як принцип моралі (для всіх і кожного) постає водночас і правовим принципом – принципом всезагального законодавства. Філософ застерігає своїх сучасників від використання людини в якості засобу для досягнення своїх цілей, про що говорить цей же імператив в іншому місці: чини так, щоб ти ставився до людства і в своїй особі, і в особі кожного іншого як до мети, і ніколи не ставився б до них як до засобу. Звучить дещо утопічно, але так велить максима Розуму.

Розвиваючи вчення про людину в праві, І. Кант дає саме філософське трактування права. Він юснатураліст, тобто, прихильник природного права, він стверджує, що право закорінене в природі, в її «плані», «задумі», в природі людини. Воно визначається Розумом, а він мотивує людину до зростання, вдосконалення її здібностей і не дозволяє їй повернутися до стану варварства. Саме Розуму належить місія розширення правил використання всіх сил людини в людському середовищі, тобто, поза межами її інстинктів, отриманих від природи. Людина завдяки задуму природи, здійснює вдосконалення своїх природних сил і здібностей самостійно з допомогою розуму. І. Кант трактує право як біосоціальне явище, витоки якого вбачаються в глибинах буття, в подвійній природі

людини.. Мислитель вважає його найефективнішим механізмом людського розвитку, самозбереження людини загалом.

Мораль і право в кантівському вченні про юридизовану мораль співіснують нерозривно. І. Кант в «Критиці чистого розуму» розмежовує моральні та легальні вчинки, виокремлює їх особливості. Моральними вчинками для мислителя є ті, що відповідають вимогам морального закону і суб'єктивно ґрунтовані на повазі до моралі як єдиної основи визначення людської волі. Легальними діями для І. Канта є ті, які увідповіднені об'єктивно велінням морального закону, але мотивовані прагненням до щастя, корисливості, вигоди, страху покарання тощо («Метафізика звичаїв»). І. Кант підкреслював, що право – це найбільша святість, яка є у Бога на Землі («Метафізика звичаїв»). Він підкреслював, що головною функцією права є визначення і збереження меж свободи. Право має місію – воно обмежує свободу заради її ж збереження та захисту.

Право можна розуміти по різному. Для легіста воно є системою правил поведінки, які створює державна влада, вони загальнообов'язкові для виконання і охоронювані владою від порушень [18]. Тут єдиний творець, автор права – це держава. Право – штучне явище, має політичну сутність. Природного права для легіста не існує, воно вважається фікцією. Людині відмовлено у правотворчості. У І. Канта ж право мислиться сукупністю умов, при яких сваволя як автономний вчинок одного індивіда сумісна зі сваволею іншого з точки зору всезагального закону свободи. Право передбачає індивідуальну автономію, самостійний свідомий вибір індивіда, його вільну волю, але його мета – підведення цієї сваволі під один спільний знаменник, яким є принцип правової рівності. Все, що порушує його вимоги, виходить за його межі, є проти-*правом* чи *право-*порушенням [1; 2; 19].

І. Кант – великий гуманіст, своєю філософією права він стверджує, захищає, підносить над самою собою людину-особистість, моральну людину. Основою права у мислителя виступає не авторитет влади, а моральна автономія особи, її абсолютна самоцінність, самозаконність і незалежність, її здатність дати самій собі закон, бути законодавцем самій собі, знати свій обов'язок і здійснювати його [20]. Саме моральна автономія індивіда створює можливість свободи і всезагального закону, якому мають бути увідповіднені вільні дії індивідів. Спільність права і моралі полягає в тому, що вони – і право, і мораль, є вимо-

гами належного, які продиктовані ідеєю розуму, здоровим глуздом, природою і суттю буття загалом і людського зокрема. В кантівському принципі морального категоричного закону зовсім нескладно побачити модифікований принцип формально-правової рівності, який передбачає рівну міру поваги до людської гідності, всезагальність, рівний масштаб свободної волі індивідів тощо. Тобто, сутність кантівської моральності юридична.

Дуже схожими на ідеї німецького мислителя на право і мораль, їх співвідношення, призначення тощо є погляди українського мислителя доби Просвітництва М. Козачинського. Він зовсім не випадково, помістив свою філософію права та закону в розділі моральної філософії наприкінці і виклав його у формі двох окремих диспутів. Мислитель піднімає питання морально-правового плану цілком підставно, оскільки середньовічно-християнське трактування держави як системи не тільки правових інститутів, а й моральних обов'язків в КМА зберегли і розвинули. Метою держави тогочасними мислителями вважалося спільне благо громадян, що мало проявлятися у ствердженні суспільної злагоди, досягненні благополуччя всіх і кожного, відсутності свавілля, непорушності природних прав людини, громади, держави загалом. Вони пропагували ідею просвітленого глави держави, вважали, що цілі держави можуть бути досягнуті засобом увідповіднення волі володарів, втіленої у законодавстві, з тими універсальними цінностями, нормами і принципами, які втілюють зміст природного права, витоки якого у створеному Богом порядку речей, природі, устрої світобудови із таким її невід'ємним виміром як людський [15, с. 138]. Тобто, на думку М. Козачинського, позитивне (державне) право має свої витоки в природі буття загалом і людського зокрема. Як бачимо, в розумінні природи права, його витків погляди І. Канта та М. Козачинського співпадають. Так само вони співзвучні у трактуванні суті права. М. Козачинський дає наступне трактування природного права: воно «...є ніщо інше, як сама розумна природа, оскільки має здатність судити, що по суті добре, а що по суті погане». І далі: «Природний закон ... є актуальне повеління совісті, яким визначаються головні принципи моралі без настанов»; «це воля, яку одвіку мав Бог або автор природи, вона зобов'язує розумне створіння до якоїсь дії або уникнення дії, через якусь особливу імпресію своєї мудрості» [9, с. 100- 101]. Природне право для мислителя – «розумна при-

рода», актуальне повеління совісті», «воля, яку одвіку мав Бог», і це традиційне для природно-правового підходу трактування права. Ці смисли права у М. Козачинського такі ж, як і в І. Канта.

Ці трактування природного права, так само як і в німецького філософа, засвідчують, що воно для обох мислителів є сукупність принципів, витоки яких у природі буття та Богові, істині, їх походження наддержавне, позадержавне, і вони є втіленням фундаментальних засад буття, відображають його фундаментальні зв'язки та цінності. Витоки природного права також у людському бутті, у людській совісті – це трактування наповнює природне право моральним змістом. «Такий симбіоз права та моралі, що було типовим для української правової традиції того часу, дає підстави вважати, що Україна тоді створювала і розвивала і теоретично, і практично *юридизовану мораль*, що органічно властиво саме природно-правовій парадигмі, на відміну від легістської (законницької), де право мислиться суто владно-політичним явищем, позбавленим морального виміру», – слушно зазначається в науковій літературі [16, с.114-122].

І в українського мислителя, і в німецького право оберігає, захищає базові засади життя, всього того позитивно-конструктивного, що сприяє гармонійному співіснуванню, співбуттю, впорядкуванню, вдосконаленню, зростанню, тому, що ми нині називаємо загальнолюдськими цінностями та смислами: життя, справедливість, свобода, добро, рівність, повага до людського життя та гідності, честь, повага до приватної власності, спільне благо та т.п. [15; 16]. Із цього випливає, що, оскільки природне право стверджує і оберігає основи життя, то його принципи мають бути непорушними [16].

У М. Козачинського в розділі 3 «Вічний закон» можемо почитати наступне: «Якщо вічний закон є спосіб управління найвищого правителя, то необхідно, щоб усі способи управління, які є у нижчих правителів, виходили із вічного закону. Звідси всі закони, оскільки беруть долю від здорового глузду, то в цьому походять від вічного закону» [9]. Як бачимо, тут закони діляться мислителем на вічний, тобто, божественний, і на людські. Правові принципи справедливості та правомірності, виходячи з цього, мають свої витоки у вічному законі та здоровому глузді, тому повинні бути втілені у людських законах. М. Козачинський чітко наголошує: «...вторинні та часткові правила походять від первинних, як лікоть і інші мірки купців походять від державної

міри. А інші закони є вторинними і частковими. Вічний же закон первинний. Отже, інші закони походять від вічного» [9, с. 99]. Тут же читаємо: «закони можуть походити від вічного закону (природного права) /.../ як висновки зі спрямовуючих принципів» [9, с. 99]. Якщо ж люди оминатимуть ці принципи, нехтуватимуть ними, їх буття буде руйнуватися, втратить впорядкованість, життя в таких умовах стане нестерпним. «Спрямовуючі принципи» у М. Козачинського – це те ж саме, що «максими Розуму» у І. Канта. Вони є первинними, визначальними стосовно людських законодавчих приписів, які є похідними, вторинними стосовно них. Це цілком «... сучасне розуміння функцій принципів права, які, відповідно до новітніх досліджень по цій проблемі, виконують програмно-орієнтаційну функцію стосовно законодавчої діяльності та правозастосовної практики» [16, с.114-122; 3; 7; 10; 11; 19].

Серед «максим Розуму» М. Козачинський особливо виділяє принцип розумності. Трактуючи закон як інтелектуальний акт, він наголошує на принципі розумності як критерієві правності закону. Це один із тих «спрямовуючих принципів», які роблять закон таким, що він працює на спільне благо, тобто, є правовим відповідно до сучасної юридичної мови. М. Козачинський вважає, що, якщо закон *розумно* розподіляє, тобто, *співмірно пропорційно*, а, отже, *справедливо*, то, завдяки цьому, він працює на спільне благо, яке є метою закону і держави як його автора. Люди всі різні, і щоб всі ці різні волі і інтереси не руйнували суспільство, державу, людям необхідний *розумний, рівний масштаб* свободи і справедливості, виражений у нормах закону. Норма закону і сам закон мають бути змістовно втіленням, вираженням *рівних умов свободи для всіх і кожного, рівного масштабу свободи і справедливості* – в цьому суть спільного блага як смислу права. «Спільне благо – це смисл, основа і парадигма правового типу організації /.../ громадян, відносин людини та держави тощо. Такого спільного правопорядку прагнув і М. Козачинський на українських землях» [16].

Сучасній Україні необхідно здійснити правове реформування. Стрижнем його має стати реалізація мегапринципу верховенства права. «Спрямовуючі принципи» М. Козачинського та «максими Розуму» І. Канта і є тими принципами, які складають зміст верховенства права. Завдання сучасних українців якраз і полягає в тому, щоб ці принципи перестали бути декларованими, і реально були втілені в життя. Наслідком цього постане Україна як правова держава.

Висновки. І. Кант і М. Козачинський належали до тих європейських мислителів, які в епоху модерну розвивали раціоналістичну природно-правову парадигму. Вони однаково розуміють суть права та його витоків. Право для них є сукупністю принципів, які є «максимами Розуму» (І Кант), «спрямовуючими принципами» (М. Козачинський), витоків яких є позадержавними, оскільки знаходяться в Розумі, бутті загалом, людському зокрема. Ці принципи мають бути визначальними стосовно законодавства і непорушними, оскільки втілюють фундаментальні засади буття. Грунтовані на «максимах Розуму» закони, будуть працювати на спільне благо, яке є метою і законів, і держави.

Німецький та український професори розвивають вчення про юридизовану мораль. Оскільки витоків природного права вони вбачають у людському бутті, у людській совісті, то це трактування наповнює природне право моральним змістом. Спільність права і моралі полягає в тому, що вони – і право, і мораль, – є вимогами належного, які продиктовані ідеєю розуму, здоровим глуздом, природою і суттю буття загалом і людського зокрема. Загалом і для І. Канта, і М. Козачинського право постає мораллю, «одягнутою» в юридичну форму. Всі зазначені вище філософсько-правові ідеї актуальні в контексті правового реформування в сучасній Україні.

Список літератури:

1. Білас Ю. Ю. Європейські стандарти прав людини в контексті правозастосування в сучасній Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. К., 2011. 208 с.
2. Бордун-Комар Н. І. Захист прав людини в Україні в контексті основних типів право розуміння. Дис...к. ю.н.: 12.00.12 – філософія права. Київ, 2021. 247с.
3. Братасюк В.М. Реформування правової системи України в контексті європейських інтеграційних процесів: специфіка прояву інтелектуальної традиції. Розвиток вітчизняних правових інститутів в умовах демократичних процесів: монографія. /В.Д.Гвоздецький, О.Г.Мурашин та ін.. За заг. ред. М.Г.Патей-Братасюк. Київ, 2010. С 44-66.
4. Братасюк М.Г. Співвідношення принципів та норм права крізь призму форм раціональності. *Порівняльно-аналітичне право* 2016. №1. Режим доступу: www.rap.in.ua;
5. Головатий С. Про людські права. Лекції. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. 760с.
6. Градова В.Г. Ідея верховенства права в українській правовій традиції: дис. ...к.ю.н.: 12.00.12. Київ, 2013. 251 с. <https://mydisser.com/en/catalog/view/6/825/13423.html>
7. Романова А. С. Буття людини: природно-правовий зміст. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2016. № 850. С. 570-571;
8. Гуцуляк Ю.В. Природа як осередок розгортання правового змісту у суспільних відносинах: онтологічно-правовий контекст. *Журнал східноєвропейського права.* 2021. № 94. С.16-21. Режим доступу: [the Journal of Eastern European Law / Журнал східноєвропейського права.](http://thejournalofeasterneuropelaw.com) – 2021. – № 94. (easternlaw.com.ua)
9. Єльнікова М.О. Удосконалення механізму реалізації та захисту прав людини в Україні. / *Проблеми законності. Зб. наук. праць.* Харків. 2015. Вип. 129. С.75-86
10. Козачинський М. Цивільна політика. *Політологічні читання.* 1993. № 3. С. 90-107.
11. Макаренко Л.О. Верховенство права як принцип природного права. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua>
12. Шевцова А. Співвідношення права та закону в українській правовій традиції модерної доби *Правничий часопис Університету «КРОК».* Вип. 36-37 2019. С. 35-42 (подано до друку)
13. Попадинець Г.О. Український світоглядно-філософський гуманізм як засада розвитку української правової культури : дис. ...канд. філос. наук : спец. 12.00.12. К., 2008. 196 с.
14. Мірошниченко М.І., Мірошниченко В.І.. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. К. : Атіка. 2001. 223 с.
15. Кушаков Ю.В. Нариси з історії філософії Нового часу. Навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури. 2006. 572 с.
16. Хвойницька Х.М. Легітимація природного права в Україні та європейська юс натуралістична традиція. Дис. ... к.ф.н. : 09.00.05. Львів, 2013. 199 с.
17. Братасюк М. Співвідношення природного та позитивного права в творчості М. Козачинського. *Вісник ЛНУ імені Івана Франка, серія Філософські науки* № 23, 2019. С.114-122.
18. Кашуба М. В. Проблема людини в українській філософії ХУІ-ХУІІІ ст. / М. В. Кашуба, І. С. Захара, В. І. Любашенко та ін.. Львів: Логос, 1998. 238 с.
19. Рабінович П.М. Загальна теорія держави та права. К.: Атіка. 2002.
20. Братасюк В.М. Правосуб'єктність індивіда в легістській доктрині. *Держава та регіони. Науково-виробничий журнал. Серія: Право.* 2018. №3 (61). 200 с. С. 196 -200.

21. Табачковський В.Г. Горизонти та вертикалі особистісно-філософських пошуків В. Шинкарука. /Шинкарук В.І. Вибрані твори у 3-х т.,Т.1.Київ: Український центр духовної культури. 2003. 392 с. С.53-54.

Bratasiuk M.H. PHILOSOPHICAL AND LEGAL IDEAS OF IMMANUEL KANT AND MANUEL KOZACHYNSKY IN THE CONTEXT OF MODERNITY

The article makes a comparative analysis of the philosophical and legal views of the German thinker of the Enlightenment Immanuel Kant and the Ukrainian thinker of the same era Manuil Kozachynsky. The analysis of their views showed that both thinkers belong to the representatives of the natural law approach to law. The views of both German and Ukrainian thinkers coincide in the understanding of legal meanings, the essence of law, and the interpretation of its non-state origin. For them, law is a set of principles that are "maxims of Reason" (First Kant), "guiding principles" (M. Kozachynsky), the origins of which are in Reason, being in general, and human in particular. These general principles must be decisive in relation to human law and inviolable, since they embody the fundamental principles of existence. Being based on these "maxims of Reason," laws will work for the common good, which is the goal of both laws and the state.

German and Ukrainian professors develop the doctrine of juridized morality. Since they see the origins of natural law in human existence, in human conscience, this interpretation determines the filling of natural law with moral content. The commonality of law and morality lies in the fact that they – both law and morality – are requirements of what is due, which are dictated by the idea of reason, common sense, the nature and essence of existence in general and human in particular. In general, for both I. Kant and M. Kozachynsky, law appears as a morality "dressed" in a legal form, that is, it embodies a moral content formalized legally.

The philosophical and legal ideas of I. Kant and M. Kozachynsky have retained their relevance in the context of today. Now it is very important to establish a natural law paradigm in the legal sphere of Ukraine, which is filled with a humanistic dimension. In order to serve the common good, and not some particular interest, law-making activity should be based on "guiding principles" (M. Kozachynsky) or "maxims of reason" (I. Kant). Both thinkers are referring to universal principles of law that enshrine universal values. Only on this basis can legal laws be created that will be in line with human rights and will contribute to their implementation and protection. The "guiding principles" constitute the content of the mega-principle of the rule of law, the implementation of which in today's Ukraine is particularly urgent.

Key words: *naturalism, natural rights, legal meanings, legal values, law, morality, juridized morality, categorical imperative, maxims of reason.*